

Posudek vedoucího diplomové práce

Název práce: Psaný projev u žáků pátých ročníků

Autorka práce: Bc. Michaela Karasová

Vedoucí práce: doc. Dr. Anna Kucharská, Ph.D.

Písemný (či psaný) projev žáků mladšího školního věku je téma, které může přinášet různá očekávání ve vztahu k obsahům. V předložené práci je tímto názvem myšlen samostatný písemný projev, tedy schopnost žáků formulovat text na základě nějaké pobídky (avšak bez posuzování tvořivosti a dodržení žánru písemného sdělení; jde výhradně o písemnou formulační schopnost a její kvalitu). Pokud pojem takto ukotvíme, je zřejmé, že je poměrně aktuální a důležitý. Zasahuje jak do rámce nároků školního vzdělávání ke konci mladšího školního věku (resp. dle RVP u žáků na konci 1. st. ZŠ), ale i do rámce sledování případných obtíží žáků v mladším školním věku, tedy do oblasti psychologické diagnostiky, která je u nás na první pohled tradiční entitou. Hodnocení psaní a jeho předpokladů je součástí poradenské diagnostiky, existují diagnostické koncepty s kvalitativní i kvantitativní metodologií pro hodnocení problémových okruhů psaní, ale jak bude popsáno dále, není zatím kladen důraz na výše uvedenou schopnost formulovat písemný text.

To, co je v tématu tedy nové, je právě důraz na samostatné psaní žáků. V poradenské diagnostice se využívá opisů a přepisů textu a dále pak diktátů. Sledována je přitom kvalita psaní a písma (proces psaní, výsledky psaní po stránce rukopisné), dále pak pravopisná stránka – chybovost v psaní. A i když současná odborná literatura upozorňuje (např. Vágnerová, Zelinková), že žáci s problémy v psaní (ve smyslu dysgrafie či dysortografie) mohou mít potíže v samostatné písemné produkci, tento aspekt se v diagnostice žáků se specifickými poruchami učení (případně s narušeným vývojem řeči a jazykových schopností) zcela opomíjí. Běžně se přitom setkáme s názorem (např. i u učitelů), že žák s poruchou učení má problém s rukopisem a se správností písemné produkce, ale že se porucha učení nevztahuje na tvorbu textů, že by měl být žák schopen správně text formulovat, měl by umět se písemně vyjádřit. Proto se ani nedivíme, že u nás není ani jedna zkouška či diagnostický nástroj, která by se tématu věnovala.

Autorka práce vyšla z tohoto rozporu a snažila se takový nástroj připravit – navrhnout úkol, realizovat ho a vyhodnotit ho, a dát náměty na další rozvoj nově koncipované metody. Již na tomto místě oceňuji, že se také při formulování úkolu opírá o novou klasifikaci DSM V, která pracuje se třemi doménami a právě ve třetí z nich je oblast samostatné písemné produkce zdůrazňována (tj. jasnost a organizace písemného projevu).

Autorka provedla rešerše zahraniční literatury a shromáždila informace o využívaných nástrojích zejména v zahraničí (u nás je téma řešeno výhradně v baterii specifických poruch učení pro dospělé). Této práci využila pro formulování teoretických aspektů diplomové práce – oceňuji, že se de facto jedná o předpolí pro empirickou část práce. Postupně definuje různé aspekty písemného projevu (motorický akt, pravopisná stránka, samostatná produkce) a zdůrazňuje přitom vývojový (resp. rozvojový) charakter těchto tří domén. Hledá také východiska pro případné problémy v písemném projevu a představuje využívané diagnostické nástroje pro třetí, tedy nejvyšší rovinu písemného projevu.

Při koncipování úkolu se autorka práce nechala inspirovat zahraničními přístupy, zvolila kombinaci volného psaní (motivovaného dokončením poslechnutého příběhu) s dalšími úkoly, které mají postihnout schopnost žáků pracovat se synonymy a parafrázovat větná spojení. Na základě zahraničních přístupů, ale také pod vlivem metodiky pro dospělé (úkol resumé v tzv. Dystestu) samostatně vytvořila hodnotící škály, které zahrnují různé aspekty písemného projevu. Oceňuji, že si přitom všímá i nižších domén – je výhodnou, pokud daná zkouška či test zahrnuje více oblastí diagnostiky – např. i v úkolu na dokončení textu lze sledovat pravopisnou stránku písemného projevu.

Je potřeba také zmínit to, že autorka diplomové práce spolupracovala na výzkumném projektu GAUK Mgr. Olgy Kučerové, který se věnoval mapování vývojové dynamiky psaní (tedy rukopisné stránky písemného projevu) u žáků mladšího školního věku ve vztahu k využívaným metodám psaní – tradičnímu psaní a psaní v Comenia Scriptu. Podílela se na sběru dat pro tento projekt, nicméně, její diplomová práce vnáší nový a samostatný pohled – sama žáky otestovala nově vytvořeným diagnostickým úkolem, který je skutečně vztažen výhradně k této diplomové práci a není přímou součástí výzkumného úkolu doktorandky – je to výzkumný úkol diplomantky. Když se toto propojení témat nabízelo, neopomněla sledovat, zda neexistují rozdíly v dosažených výsledcích ve vztahu k samostatné písemné produkci a metodám psaní. Vzhledem k počtu respondentů ve vzorku (přes 100), šíři hodnocených jevů a náročnosti zpracování dat autorka diplomové práce zúžila vzorek (cca na polovinu), aby byl postačující pro zpracování diplomové práce. Je to pochopitelné a nepovažuji to za problém, neboť se jedná skutečně o pilotní šetření – výsledky ostatních žáků mohou být použity pro další analýzy.

Autorka při zpracování získaných dat využívá kvantitativní metodologii. Formuluje hypotézy ve vztahu k metodám psaní, pohlaví a rizikové skupině (zde byly soustředěny výsledky žáků, u kterých by se mohlo předpokládat, že budou mít horší formulační schopnosti – specifické poruchy učení, vývojová dysfázie). I když poslední jmenovaná skupina nebyla příliš početná, některé dosažené výsledky na rozdíly poukazují.

Při hodnocení diplomové práce zmiňuji také samotný proces zpracování. Diplomantka byla samostatná a iniciativní, dovedla vyhledat inspirační zdroje a provést jejich kondenzaci s využitím v nově vytvářené metodě k hodnocení schopnosti produkce textu. Pravidelně konzultovala, hledala také další spolupracující osoby, které by se mohly k tématu vyjádřit. Statistické zpracování zvládla samostatně v případě popisné statistiky, induktivní postupy byly konzultovány s externí pracovnící.

Oceňuji, že byl prostřednictvím diplomové práce dán podnět k nové metodě, která by mohla rozšířit nástroje užívané v poradenství. Vykazuje poměrně dobré statistické parametry (reliabilita, validita), prokazuje rozdíly mezi sledovanými skupinami (pohlaví, děti běžného vývoje – děti s riziky), očekávaná kritéria hodnocení je jeví jako smysluplná (např. délka textu, počet slov, počet vět, počet souvětí aj.). Lze tvrdit, že by se dále v tomto tématu mohlo bádát a připravit nový diagnostický nástroj, který by měl již všechny potřebné atributy pro následnou standardizaci metody. V tomto kontextu se dotazují, jak hodlá autorka dosažených výsledků využít a jak by chtěla dále na tématu pracovat.

Druhý dotaz se týká percepce použitých úkolů v připraveném nástroji – bylo by možné pojmut úkoly jinak či doplnit o další přístupy? Je téma z tohoto pohledu vyčerpáno (míněno šíře sledovaných jevů, dokumentujících schopnost tvořit text)?

Diplomová práce splňuje kritéria na tento typ závěrečné práce, je čtivá, neobsahuje žádné výrazné problémy. Autorka nemá problém v práci s literaturou. Práce obsahuje také všechny podstatné části (od abstraktu v českém jazyce a klíčových slov přes teoretickou část, uvedení do problému, popis výzkumu, popis skupiny, popis využití metody, zpracování výsledků, diskuse, závěr). Přílohy obsahují informace, jak byly úkoly pojaty, nejsou však zde zveřejněny konkrétní úkoly – aby nebyla metoda opakována před její finalizací a publikováním.

Vyjádření ke shodě s jinými dokumenty – diplomová práce je v tomto ohledu zcela bezproblémová, shoda s 1 dokumentem, což je publikovaná nedokončená pohádka, která byla použita pro samostatné psaní (Slabý, Z. K. (2013). Nedokončené pohádky. Praha: Portál.)

Doporučuji práci k obhajobě, hodnotím ji pozitivně.

Doc. PhDr. PaedDr. Anna Kucharská, Ph.D

V Praze dne 14. 5. 2018